

УДК 323.1(=163. 41)
+327::911.3(497)“19/20“

НАЦИОНАЛНИ ИНТЕРЕС
NATIONAL INTEREST

Оригиналан научни рад

Година XI, vol. 24

Број 3/2015

стр. 23-44

*Миломир Стенић**

СРПСКИ ПРИМЕР ДЕТЕРИТОРИЈАЛИЗАЦИЈЕ НАЦИОНАЛНОГ ИНТЕРЕСА**

Сажетак

Реафирмација националног интереса, заснована на неореалистичком приступу, подразумева уважавање и његове просторне димензије. Међутим, у постмодерном раздобљу селективност у територијализацији националног интереса постала је потпуно огољена. У раду је ово правило анализирано на српском примеру, нарочито после деструкције Југославије. Ономогућавање територијализације српског интереса систематски спроводе западне силе, инструментализујући нове српске суседе и њихове експанзионистичке амбиције. Тај ангажман није мотивисан само опитим глобалистичким ударом на националне идентитете и државе, већ „обуздавањем“ српског чиниоца који је перцепиран као традиционални проруски чинилац на Балкану.

Кључне речи: постјугословенско раздобље, детериторијализација, национални интерес, српске земље, Балкан

* Научни саветник, Институт за политичке студије, Београд

** Рад је настао као резултат истраживања на научном пројекту „Демократски и национални капацитети политичких институција Србије у процесу међународних интеграција“ (бр. 179009) који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

1. Поимање опросторења интереса: од географистичких до технологистичких крајности

Потреба поседовања, контроле и коришћења простора, те владања, управљања и манипулисања њиме – представља феномен чије трајање сеже дубоко у праисторију и није се окончало ни у постмодерном раздобљу. Када се та потреба артикулише на основу одређених принципа, каузалности, хијерархије и конкуренције – прераста у просторни интерес. Он је својствен како човеку-појединцу, тако и људским групама, како држави као политичко-територијалној творевини, тако и недржавно организованим чиниоцима као све значајнијим актерима у светским пословима. Сходно томе, својства просторног интереса су се историјски мењала, тј. мењала су се људска схватања тог интереса.

Услед непосредне везаности и изражене егзистенцијалне зависности од природних услова и ресурса, однос човека и раних друштвених формација према простору миленијумима је карактерисала подређеност и страхопоштовање. И потоњи ставови „спациолога“ дуго су се задржали у оквирима (физичко)географског детерминизма. Сматрало се да природне особине простора (геолошки састав, рељеф, клима, воде, живи свет) предодређујуће утичу на понашање појединца, колективно-психолошке особине народа, политичке процесе и одлуке, моћ и немоћ, те карактер и интересе држава. Детерминизам се у екстремној варијанти изродио у мутант – вулгарни географизам – чија је конкретизација нарочито дошла до изражаја у виду колонијализма, расизма и наци-фашизма.

Неупитни физичкогеографски утицаји на народе и државе идеолошко-политички су злоупотребљени и постављени у контекст геополитичке теорије и праксе („судбинска“ везаност народа за тло, „мање“ и „више“ вредни народи, „ниже“ и „више“ расе, „предодређене“ империје, регионалне силе, другоразредне и трећеразредне државе, природно право младих „држава-организама“ да расту и територијално се шире...). Сходно некој доминантној особини рељефа, климе, хидрографије или вегетације одређиване су особине и вршене традиционалне поделе народа, цивилизација и држава на

флувијалне (долинске), равничарске, планинске, приморске, шумске, степске, пустињске... Из поделе географске средине на две макро-целине – копнену и водену (морску) – простекла су два супротстављена геополитичка идентитета – телуократски и таласократски. На том природно предиспонираном антагонизму темеље се два кључна геополитичка „закона“¹, који и даље важе упркос свеколикој модернизацији и који су остали уткани у све аспекте националног интереса, нарочито у његову територијалну пројекцију.

Примена научно-техничких достигнућа, нарочито електронских комуникација, само привидно је довела у питање значај простора и његових природних чинилаца у дефинисању националног интереса. Учинило се да ће брзина протока информација учинити да географска компресија и тескоба постану доминантан људски доживљај простора. Варљива представа „глобалног села“ подразумевала је да смена детерминизма посибилизмом није довољно радикалан „раскид са прошлoшћу“, већ да је теоријску правоверност неопходно доказати физичкогеографским индетерминизмом и нихилизмом. Штавише, технолошки детерминизам, као нови екстремни (и екстремистички) дискурс, наметајући схватање о виртуелизацији простора, претио је да истовремено потпуно обесмисли и територијалну димензију националног интереса. То би се готово идеално уклопило у геополитичку слику униполарног глобализма: важило би за мале, немоћне и неподобне, али не и за „мезимце“ тзв. Новог светског поретка, нарочито припаднике тријумфалистичке Западне цивилизације и њеног предводника, глобалног хегемона – САД.

2. Територијална димензија српског националног интереса у светлу глобалистичког наратива о „неважности простора“

Иако је првих петнаестак постбиполарних година изгледало да ће детериторијализација националног интереса постати аксиом, већ од половине прве деценије 21. века

1 Александар Дугин, *Основи геополитике*, књига 2, Екопрес, Зрењанин, 2004, стр. 139, 143.

постало је очигледно да ће простор (баш као и национална држава) задржати значај и током транзиционог процеса који води мултиполаризму². Међутим, српска политичка, културна и научна номенклатура, која је требало да артикулише српски национални интерес, остала је комплексашки привржена од раније наметаним конјунктурама зато што су пристизале са Запада. Она није уважавала аксиом да је простор незаменљиви чинилац моћи, без кога ни остали „тврди“, нити „меки“ чиниоци моћи не могу да се остварују. Српски прозападно оријентисани естаблишмент, мислећи да је просторни nihilizam још у тренду, одбијао је да прихвати како није само планетарни простор важан, већ да постмодерна стварност реafirмише значај просторне димензије и појединачног националног интереса, и то оба његова облика:

1. националног интереса у оквиру простора традиционалне националне државе омеђене међународно признатим границама, иако држава, по правилу, није етнички хомогена нити су границе установљене на основу доминантног етничког принципа)
2. националног интереса у смислу целине или већег дела нације унутар сопственог етно-историјског простора који, по правилу, није омеђен границама само једне интегралне државе, већ се делимично простире и у једној или више суседних држава.

Маклауановску тезу о „крају географије“ хитро су зграбили и српски глобалисти, папагајски понављајући паролу о (наводној) превазиђености простора. Занемаривали су да ту паролу САД и читав Запад практично примењују у функцији очувања привилегованог униполаристичког положаја и селективног обрачуна са „реметилачким факторима“, тј. са slabим и непослушним народима и државама, оклеветаним да припадају тзв. осовини зла. Разним методама – од регрутовања рајетински профилисаних квазинаучних елита и пропагандног обликовања аутошовинистичког јавног мишљења, до инсталирања „Империји“ лојалних политич-

2 О територијалном и геополитичком аспекту српског националног интереса у контексту глобалних процеса почетком 21. века писао је М. Степић у првом броју *Националног интереса*. Видети у: Миломир Степић, „Територијално и геополитичко у српском националном интересу“, *Национални интерес*, Институт за политичке студије, Београд, год. I, vol. 1, бр. 1/2005, стр. 29-56.

ких вођстава и изнуде прозападне оријентације економско-војним средствима – „таргетираним“ државама и народима не само да је директно угрожаван суверенитет и територијални интегритет, већ је и наметан став да је то нормално, пожељно и у складу са тзв. креативним схватањем националног интереса. Србија, Срби и српске земље у целини постали су за такав механизам очигледан пример. У складу са постмодерном појмовном релативизацијом, тј. појмовном мимикријом, тумачење српског националног интереса смишљено је тривијализовано и релативизовано, те је под њиме почело да се подразумева и све и ништа.

Чак и скромно, стидљиво, неиритирајуће помињање територијализације српског националног интереса проглашавано је превазиђеним, што је образлагано убрзаним развојем интернета који „обесмишљава простор“, преображајем света у „глобално село“, изградњом уједињене „Европе без граница“... И Србима је претила судбина да радикалним отклоном од географског детерминизма упадну у (мега)трендовске лавиринте некаквог ултра-постмодерног географског виртуелизма³, где ће интереси унутар не-физичких, не-материјалних „простора“ (културног, медијског, економско-финансијског, лобистичког, сајбер-простора...) све више да преузимају примат у односу на истинску територијалност, тј. геополитичност интереса. Уосталом, за традиционалне, историјске нације у које спадају и Срби, изложени раније тиоистичкој, а сада глобалистичкој деструкцији посредством пролиферације новостворених нација на верској, идеолошкој, топографској, квазиисторијској, узурпаторској или потпуно измишљеној основи, у још једном тзв. Новом светском поретку није ни био предвиђен национални интерес. Такође, он није био предвиђен не само за раздржављен, аморфан простор српских земаља, већ ни за сепаратизмом угрожену Србију, са релативизованим границама, мало очуваног суверенитета, нарушеном унутрашњом кохезијом, начетим идентитетом и буридановском геополитичком дилемом између Истока и Запада. Врхунац је досегнут када су у српском

3 Миломир Степић, Небојша Вуковић, „Поимање простора у времену геополитичке транзиције“, *Промена образаца мишљења* (приредио: Милош Кнежевић), Дом културе „Студентски град“, Београд, 2011, стр. 101

јавном дискурсу значајно место почеле да заузимају и идеје да је потребно да Срби и Србија буду лишени делове територија које им припадају јер ће тако „брже се демократизовати и раскрстити са национализмом“, „платити цену за изгубљене ратове“, „боље се суочити са прошлошћу“, „ослободити се баласта“, „допринети балканској стабилности“, „испунити услове за пријем ЕУ“... Штавише, појавио се и такав нонсенс да је у српском националном интересу поседовање територијално мање, али наводно боље уређене и функционалне државе. А у историји није познато да се неки народ залагао да уместо постојеће веће има мању државу!

3. Југословенски и постјугословенски селективни приступи у територијализацији националног интереса

Корене савремене релативизације територијалне димензије српског националног интереса требало би тражити у идеологији југословенства, стварању и трајању монархистичке и титоистичке јужнословенске државе, а нарочито у њеном насилном брисању са политичкогеографске карте и српском „транзиционом“ (гео)политичком тумарању које је потом уследило. Југословенство је било и остало негација српства, а „прва“ и „друга“ Југославија геополитичко поништавање српске државотворне традиције и српског националног интереса. Не само просторно аморфне (неодређене) српске земље, већ и државност две српске државе – Србије и Црне Горе – „угушени“ су у територијално већој, али мултиетничкој Краљевини СХС/Југославији. Створена 1918. године на основу Мекиндрове идеје о Санитарном кордону од Балтика до Средоземља⁴ и због антинемачких и антируских интереса приатлантских сила (Велике Британије, САД и делимично Француске), она је, истовремено, вршила и функцију контроле и „обуздавања“ српског чиниоца кога је таласократски Запад увек перцепирао као руску предстражу на Балкану. У таквој констелацији, када је заједничка

4 Halford J. Mackinder, *Democratic Ideals and Reality – A Study in the Politics of Reconstruction*, Constable and Company Ltd, London, 1919, p. 115.

држава била више исход српског морања него истинског српског хтења и убрзо се показала као фатално „прекоредно интегрисање“⁵, можда једина шанса за очување српског националног интереса била је да се формира таква њена унутрашња структура где би се од српског простора формирала једна политичко(административно)-територијална јединица.

У титоистичкој Југославији непосредно и нескривено спровдио се антисрпски програм. То доказује кључна идеја-водиља и идеолошко-(једно)партијска крилатица која је апсурдно потенцирала да се индукованом српском немоћи „хранила“ југословенска моћ („Слаба Србија – јака Југославија“). Управо на територијалном плану концепт систематске разградње српског националног интереса достигао је максимум, а спровођен је на три временски-просторно синхронизована начина:

1. формирањем република и аутономних покрајина, тј. њиховим границама, извршена је фрагментација српских земаља, тако да је српско-православно становништво у њима, упркос конститутивности, постало статистичка мањина са све мањим политичким утицајем, а њихови простори, *de facto*, погранични и развојно маргинализовани; истовремено, осталим конститутивним народима (нарочито новопроглашеним), па чак и тзв. народностима (нарочито албанској) оснаживан је идентитет, политичка „специфична тежина“ и популационо-просторна компактност;
2. (једно)партијском „декрет-етногенезом“⁶ из српске издвојено је неколико нових, „синтетичких“, „хибридних нација“⁷, чиме су, следствено, из састава српских земаља ампутирани и њима додељени не само „припадајући животни простори“, већ и политичко-територијалне јединице; истовремено,

5 Детаљније о „прекоредној интеграцији“ видети у: Миломир Степић, „Српски парадокс: национална дезинтеграција као услов супранационалне интеграције“, *(Дез)интеграција држава и идентитет* (Зоран Милошевић, Живојин Ђурић, ур.), Институт за политичке студије, Београд, 2014, стр. 153-176.

6 Миломир Степић, *У вртлогу балканизације*, ЈП Службени лист СРЈ, Институт за геополитичке студије, Београд, 2001, стр. 232.

7 Миломир Степић, „Век расрбљивања Балкана – геополитички узроци и последице“, *Политичка ревија*, Институт за политичке студије, Београд, год. (XXVI) XIII, vol. 41, бр. 3/2014, стр. 8-9

на остала два међуратна припадника „једног, а троименог народа“ – Словенаце и Хрвате – не само да није примењиван такав „етно-инжењеринг“⁸, те издвајане нове нације и додељиване им територије, већ је спровођена хомогенизација и усклађивање њиховог просторног размештаја са републичким границама;

3. даље сажимање преосталог српског простора вршено је послератним организованим расељавањем српских крајева који су већ били демографски проређени услед геноцидних злочина хрватских усташа, потом прогонима који су изазвани политичким притисцима, институционализованом неравноправношћу и сталним насиљем не-српског становништва, те систематским расрбљивањем на етно-демографском, културном, образовном и другом плану; истовремено, у проређене и испражњене српске просторе ширили су се остали југословенски народи и тзв. народности који су сачували демографску виталност (нарочито они исламске вероисповести), чиме је вршена специфична етно-просторна супституција.

После рушења Берлинског зида један од првих доказа да опросторење националног интереса остаје актуелно, али да ће се примењивати селективно, тј. важиће за „нас“ и „наше“, али неће за „њих“ и „њихове“, демонстриран је на примеру насилног уклањања Југославије са политичке карте света. Ако је победничким тријумфализмом опчињени Запад инсистирао да у глобалистичком униполарном тзв. Новом светском поретку државне територије и границе неће више бити важне, зашто је онда све учинио (чак и ратовао) да уништи Југославију и распарча њену *територију*? Зашто је витални интерес постојеће јединствене државе да опстане подредио појединачним интересима (неких) њених националних конституенаса и федералних јединица да отцпе *територије* које су сматрале својим? Ако је феномен *простора* проглашен ефемерним, зар није, у том случају, било логичније, лакше и безболније задржати европски и балкански *политичко-територијални status quo*, него покренути, артикулисати и реализовати његову насилну промену?

8 М. Стетић, *У вртлогу балканизације*, оп. cit, стр. 232.

Када је Запад не само вербално афирмисао, већ и практично спроводио процес европске интеграције (и експанзије!), није ли парадоксално да је упоредо у делу сопственог, дакле европског *простора*, одлучујуће допринео југословенској дезинтеграцији (и имплозији)? Будући да је Запад читавом посткомунистичком истоку и југоистоку Европе делио лекције о људским правима и нужности демократизације, како објаснити да је на примеру Југославије поступио управо супротно – наметнуо је Бадинтеров „принцип“ поделе њене *територије* дуж произвољних, комунистичких и недемократски установљених републичких граница, а онемогућио политичко-територијално разграничење засновано на просторном размештају конститутивних народа, и то на основу њиховог демократског изјашњавања у којој и каквој држави би желели да живе?

Уместо правно-политички заснованом српском инститирању на *територијалној целовитости* и *неповредивости граница* међународно признате југословенске државе, велике силе Запада, мотивисане не само геополитичким интересима, већ и реваншизмом, предност су дале захтевима за *територијалном целовитости* и *неповредивости граница* њених сепаратистичких република. Изнуђена, али легална и легитимна српска идеја да из југословенске геополитичке катаклизме изађу са државном творевином у габаритима како-тако омеђеног *српског етничког простора* преосталог после титоистичких издвајања територија „хибридних нација“, а не као *резидуална територија „авнојске“*, а *можда* и „*уже*“ *Србије* – дисквалификована је као „анахронизам својствен 19. веку“. Закаслело, реактивно, дефанзивно и више нагонско него геополитички планирано српско супротстављање сажимању и фрагментацији сопственог простора проглашено је агресивном борбом за стварање Велике Србије и унапред инхибирано убитачно лансираном анатемом како је то аналог нацистичке идеологије о „крви и тлу“ (*Blut und Boden*) и освајање ради проширења „животног простора“ (*Lebensraum*). Обрачун са витално важним и приоритетним српским националним интересом да се опростори (територијализује) политичка тежња за националном интеграцијом образлаган је аргументима који су у неким случајевима деловали и трагикомично, али практична средства принуде

на просторне губитке или уступке била су сурово ефикасна (политичке уцене, економске санкције, пропагандни рат⁹, подршка српским супарницима, војна агресија...).

У драматичним околностима југословенског етноверског рата, спољашњег војно-дипломатског мешања и неравноправних преговора ради престанка сукоба и постизања политичког решења најбоље се видело колико је територија важан део националног интереса:

- Конкретне почетке дезинтеграције Југославије тадашња ЈНА покушала је да спречи војном заштитом целовитости државне *територије*, тј. смушеном и неуспелом операцијом запоседања прелаза на њеној западној граници. Сепаратистичка Словенија је то спречила преузимањем контроле границе и елиминисањем ЈНА са *територије* „своје републике“, чиме је независност постала „реално стање на терену“.
- Суштина сукоба Републике Хрватске и Републике Српске Крајине била је борба за *територије*: Хрвати су захтевали независну државу у „авнојским“ границама, а Срби су хтели да омеђе свој етнички простор, одбране га и задрже у заједничкој држави са Србијом и осталим српским земљама. И размештање међународних снага (UNPROFOR) било је просторно проблематично јер су Срби очекивали да оне остварују заштитну функцију тако што ће се поставити дуж већ формираних линија раздвајања између зараћених страна, а њихове трупе, према Венсовом плану, позиционирале су се у четири UNPA-сектора „по дубини“ крајишке *територије* (уз постојање тзв. ружичастих зона изван њиховог мандата).
- Сви планови за постизање мировног и политичког решења у БиХ били су закочени „на мапама“, тј. на принципима и конкретним решењима њене *територијалне* поделе. Тек када су установљена два кључна принципа – *територијални* однос 49%

9 Мишел Колон (Michel Collon), белгијски новинар и публициста антиглобалистичке оријентације, издвојио је „пет начела пропагандног рата“, међу које сврстава и манипулацију географским чињеницама „како би се јавности онемогућило да неке ствари правилно схвати“. Видети: *Печат*, бр. 398, ИП „Наш Печат“ а.д., Београд, 4.12.2015, стр. 18

Републици Српској, а 51% Федерацији БиХ (подразумевао се и квалитет територије), те континуитет *територија* оба ентитета (касније нарушен на штету Републике Српске арбитражном одлуком о формирању Дистрикта Брчко) – заустављен је рат и склопљен Дејтонски споразум 1995. године, али то није Босну и Херцеговину учинило стабилном и одрживом државом јер њени конституенси и даље имају потпуно супротстављене националне интересе, првенствено у политичко-територијалном смислу.

- Непосредан и конкретан резултат агресије НАТО на СРЈ 1999. године био је запоседање Косова и Метохије, тј. 12,3% *територије* Србије. Изван српске контроле и у уставно-правног поретка нашла се област која представља средиште српског идентитета (верског, националног, државотворног...), изузетних природних потенцијала (плодно земљиште, вода, ретки метали, лигнит...) и немерљивог геополитичког значаја (део балканске „централне области и територијалног језгра“¹⁰; „геополитичка макро-тврђава Балкана“¹¹ ...). Да албанска национална мањина од косовско-метохијског дела *територије* Србије направи *corpus separatum* пресудно је војно-политички допринео Запад (у првом реду САД).
- Оружана побуна Албанаца у БЈР Македонији 2001. године била је великоалбански мотивисана и оријентисана на сецесију северозападних и западних делова *територије* где албански етнички колективитет чини популациону већину или значајну мањину. Изнуђеним Охридским споразумом македонске власти прихватиле су *de facto* територијалну поделу земље (нарочито Анексом Б, који се односи на ново законодавно дефинисање локалне самоуправе, *територијалне* поделе, изборних јединица, службене употребе албанског језика).

10 Јован Цвијић, „Централна област и балканско територијално језро“, *Говори и чланци*, Сабрана дела, књига 3 (том I), САНУ; НИРО Књижевне новине; Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 1987, стр. 112

11 Миломир Степић, Косово и Метохија – *политичко-географске и геополитичке перспективе*, Знамен, Београд, 1999, стр. 16-19.

- Одвајање Црне Горе од Србије 2006. године било је и јесте у функцији баражирања приступа Србије мору, тј. дугорочног поништавања српске *територијалне* партиципације на мору. Процес систематског расрбљивања Црне Горе, који је потом уследио, пројектован је тако да то сажимање српских земаља из јадранског правца постане неповратно. Упоредо, радикалном прозападном (про-НАТО) оријентацијом црногорска политичка номенклатура настоји да, супротно цивилизацијској блискости и вишевековној традицији, Црну Гору антагонизује према Русији и покаже како њена *територија* у будућности неће бити евентуално руско упориште на Јадрану.

У сумрак југословенске државе, нарочито током њене кржаве ратне дезинтеграције, а потом и после уласка у привидно мирно постјугословенско раздобље, не-српски етноси инсистирали су искључиво на сопственим интересима, а њихове вође, сходно томе, нису се устезале да износе чак и максималистичке територијалне захтеве. Истовремено, српска политичка класа најчешће није потенцирала територијалну димензију српског становишта и српског националног интереса или је, пак, то чинила пасивно, уздржано, посредно, мимикријски. Тако је од српских званичника, али и од етаблираних интелектуалаца, могло да се чује како би српска страна требало да се залаже само за интересе Србије јер српски простор западно од Дрине и Дунава „никада није био Србија“, за „уравнотежена територијална решења“, да „поделом територија сви буду подједнако (не)задовољни“, да се „не узима ни стопа туђе земље“, да је интерес Србије да се „ослободи Косова“¹², да би требало „напустити Косово које више није ни *de facto* ни *de iure* у нашим рукама“¹³ ...

12 Добрица Ћосић, *Косово*, Новости, Београд, 2004, стр. 255. Академик САНУ Добрица Ћосић, књижевник, на више места у истој књизи износио је сличне ставове о будућности Косова и Метохије: да би требало „дати могућност самоопредељења Шиптарима“, да је Србија „уморна од Косова“, да је „Косово канцер Србије“, да „Косово, као интегрални део Србије, је најтрагичнија национална заблуда“ (стр. 217, 227, 247, 252)

13 Речи Председника САНУ Владимира Костића, неуролога, у емисији *Седмица* Првог програма Радио Београда 18. октобра 2015. године. www.rts.rs/page/radio/ci/story/27/Радио+Београд+1/2072887/Седмица.html (приступљено 12.12.2015)

Супротно овим српским примерима, никада се није могло чути, на пример, да Председник ХАЗУ тврди како Република Српска Крајина „није ни *de facto* ни *de iure* у хрватским рукама“, или да угледни муслимански академик АНУБиХ у Сарајеву препоручује како би БиХ требало да се „ослободи Републике Српске“, или да се неки званичник у Албанији супротставља сецесији косовско-метохијских Алабанаца са образложењем да простор са друге стране Проклетија „никада није био Албанија“...?

Разлоге за овај српски просторни нихилизам само би делим требало тражити у попуштању пред политичким притисцима, одбранашком ставу пред клеветом за великосрпски експанзионизам, прагматичном преговарачко-дипломатском маневрисању или (наводној) далековидости и стратешком промишљању будућности. Прави корени аутодеструктивних поступака који воде детериторијализацији националног интереса налазе се не толико у провинцијалистичкој европејској поводљивости, колико у „синдрому (нео)југословенства“, тј. у патерналистичком комплексу да се не-српским чиниоцима сада већ давно нестале заједничке државе задовоље прохтеви чак и када су у супротности са виталним српским интересом. Симптоматичан показатељ те хроничне геополитички некрофилне југоносталгије јесу бројне важне државне институције у Србији које су задржале префикс југословенски, југо- или ју (*yu*), док су у другим државама које су настале на рушевинама Југославије оне већином преименоване убрзо после осамостаљења.¹⁴

4. Геополитичке последице савремене српске аутодеструктивности у територијалном поимању националног интереса

Четврт века после растакања супранационалне југословенске државе и снажног, континуираног антисрпског деловања Запада „тврдим“ и „меким“ средствима, готово сви

14 Академик САНУ Драгослав Михајловић, књижевник, навео је да почетком 2012. године „постоји три стотине разних установа у Србији које почињу са *југо, ју, југословенски...*“. Видети у: Драгослав Михајловић, „У САНУ цвета југословенство“, интервју, НИИ, бр. 3200, Ringier Axel Springer, Београд, 26. април 2012.

аспекти српског националног интереса доведени су у питање. И док неки његови елементи нису били директно изложени глобалистичком, униполарном „цунамију“, те су се склонили у „заветрину“, прилагодили се и и како-тако опстали, српске територије то нису могле да издрже јер су спољни атаци управо на њих били наглашено снажни и бескомпромисни. Посебно индикативно јесте подлагање српског естаблишмента стихији рецентне детериторијализације српског националног интереса. Таква аутодерструктивна склоност постала је очигледна још током „рата за југословенско наслеђе“, када је национални интерес целине српског народа и српских земаља почео да се своди на државни интерес (raison d'état) Србије. У ствари, наставило се са (нео)титовистичким и (нео)авнојским етно-просторним компримовањем Српства у Србијанство. Како другачије објаснити пристанак (истина, изнуђен) вођства Србије на поделу Југославије дуж републичких граница, како разумети прихватање катастрофалних понуђених планова за БиХ и приморавање Републике Српске да учини исто (чак и увођењем блокаде на Дрини) у замену за укидање санкција Србији, како протумачити препуштање Републике Српске Крајине хрватској агресији и уништењу без војног, па чак и значајнијег политичког супротстављања Србије...?

Процес детериторијализације српског националног интереса средином друге деценије 21. века далеко је одмакао. Српска политичка, економска, културна, научно-образовна, медијска, војно-безбедносна, па чак и црквена номенклатура не само да не предузима превентивне и контра-мере, већ се са тиме мири, а све више има оних који у томе и (не)свесно учествују:

Постојање Републике Српске Крајине, некадашње српске политичко-територијалне јединице од 17.028 км², нападно се прећуткује. У августу 2015. године, приликом обележавања 25 година од њеног пораза, готово нико је у Србији није поменуо пуним именом, већ само у неком асоцијативном смислу – као „прогон српског становништва из Хрватске“ (евентуално „из Крајине“), као „незнатан повратак избеглица“, као „економске и безбедносне тешкоће повратника“, као „проблеме у коришћењу ћирилице“, као „покато-

личавање и кроатизацију услед нетрпељивости средине“... Није се покретало питање губитка српског етно-историјског простора и политички конституисане *територије*. Хрватска је све учинила (а Србија толерисала) да српско питање детериторијализује. Извршена је перфидна „загребизација“ политике Срба у данашњој Хрватској, чак и у персоналном смислу. Србија није успела да за седиште конзулата, поред Вуковара, испослује Книн коме гравитира најпространији и најкомпактнији српски простор, већ је морала да се задовољи периферном и за Србе небитном Ријеком.

Са образложењем да жели „функционалну Босну и Херцеговину“ и „једну адресу за сарадњу“, Запад захтева „ревизију Дејтона“ и врши континуиран притисак на Републику Српску да се одрекне све већег броја надлежности у корист „централних власти у Сарајеву“ под муслиманском доминацијом, а од Србије се тражи да у томе помогне „дистанцирањем од Бања Луке“. Пред свим Србима и српским политичким званичницима је захтев да као доказ „покајања за агресију и геноцид“ прихвате сада политички „упакован“ муслимански ратни циљ – наметање јединствене босанске државе и интегралне тзв. босанске нације, где би православно (српско) и римокатоличко (хрватско) становништво временом било у све подређенијем политичком и демографском положају. Иза различитих појмовних акробација и политичко-дипломатских замагљивања крије се упорно настојање да се Република Српска прво ослаби и развласти, а потом и *територијално* „утопи“ у реорганизовану (кантонизовану, регионализовану), али свакако унитарну државу. Иако би био у супротности са виталним српским интересом, такав пут преображаја представља се не само као темељ „мирне Босне“, већ и њене евроатлантске оријентације.

Суочена са захтевима Запада да услов напретка ка ЕУ представљају нулти проблеми са суседима, Србија од већине њих, а нарочито од новонасталих постјугословенских земаља, трпи понижења, отворено антисрпско деловање, отимачину и преименовање баштине, те *територијалну* узурпацију и претензије. У томе се истичу БЈР Македонија и Црна Гора, две државе које су настале политичко-територијалним омеђавањем и издвајањем делова етно-историјских српских земаља. У њима је процес расрбљивања и стварања

„инстант-нација“ далеко одмакао, политички установљене „цркве“ су у служби раскола и слабљења Српске православне цркве, ревизионизам археолошких, историјских, географских, архитектонских, културних, државотворних и других чињеница о српском пореклу постављен је на ниво приоритетне државне политике. Штавише, њихови нови национални и државни идентитети базирају се на негацији Српства, уз посебно изражен радикализам проистекао из конвертитског синдрома.¹⁵ На све то српски званичници углавном ћуте, не усуђујући се да бране ни најелементарнија људска и национална права чак и оног становништва које се тамо још изјашњава као српско и чији број убрзано опада због непрекинутог процеса македонизације и црногоризације. Србија, аутоинхибирана позицијом таоца евроатлантских интеграција, није смела да адекватно реагује чак и на директан атак ових суседа на њен територијални интегритет и идентитет – признање независности косовске квазидржаве, дефинисање и уређење њихових међусобних „граница“, гласање ЗА да „независно Косово“ постане чланица UNESCO...

Пасивност Србије у заштити све угроженијих српских интереса охрабрила је претензије и према државној *територији* саме Србије. Територијалну целовитост и границе свих новонасталих постјугословенских држава Запад сматра недодирљивим и све чини да их ојача, а само интегритет Србије држи под знаком питања. Благонаклоно се гледа на хрватске претензије у Подунављу, мађарске према северу Бачке или целом панонском делу Србије, па чак и румунске и бугарске према источној Србији. Даје се подршка муслиманским тежњама да Рашку област, коју тенденциозно називају „Санцак“, конституишу као (сепаратистичку) политичко-територијалну јединицу и амбицијама тзв. аутономаша да статус АП Војводине подигну на ниво „државе у држави“, подстичу се наводно нерешена питања Албанаца у измишљеној „Прешевској долини“, потом Влаха, Рома, Буњеваца и других, чији захтеви за заштиту наводно угро-

15 Детаљан механизам, шематски приказ и геополитичке последице процеса етничког конвертитства Срба видети у: М. Стенић, *У вртлогу балканизације*, стр. 225-246 и М. Стенић, „Век расрбљивања Балкана – геополитички узроци и последице“, стр. 8-9.

жених националних права све чешће подразумевају и територијализацију.

Очигледан пример немарности у заштити територијалне димензије српског националног интереса јесте Косово и Метохија. Сепаратистичка државолика творевина „независно Косово“ стиче све више елемената истинске државности и спољнополитичког признања чланством у међународним организацијама захваљујући непосредној подршци земаља Запада. Под паролом „дијалога са Приштином“, званична политика Србије то не само прихвата и признаје, већ у томе и учествује. На ту (у)цену пристаје због, по свој прилици, само „асимптотске“ тежње и тек трасирања „безалтернативног“ (у ствари, дискутабилног) пута ка ЕУ (посредно и ка НАТО), тј. у атлантистичке организације чији је таласократски геополитички идентитет суштински супротан српском¹⁶, а које учешћем у стварању „независног Косова“ најдиректније угрожавају српски национални интерес. Уместо инсистирања на *територијалном интегритету* међународно признате државе Србије и на Резолуцији 1244 Савета безбедности УН којом је он потврђен, у јавном дискурсу Србије одомаћила се пропагандна „димна завеса“ о приоритету заштите културне баштине, енергетских капацитета, рудника, привредних објеката, туристичких потенцијала, становништва... О територији се готово и не говори, а из контроле, заштите и управљања територијом проистиче све остало.

* * *

Неспорна чињеница је да читаво постбиполарно раздобље траје сажимање и фрагментација српских земаља као механизам редуковања српског геополитичког капацитета. Тај процес није мотивисан само општим трендом глобалистичког удара на националне идентитете, државе и (првенствено) територије¹⁷, нити егземпларним дробљењем

16 Детаљну анализу и аргументе о несагласју српског и евроатлантског геополитичког идентитета видети у: Миломир Степић, „О српском геополитичком идентитету“, *Српска политичка мисао*, Институт за политичке студије, Београд, год. XIX, vol. 36, бр. 2/2012, стр. 11-40.

17 „Глобализација пре свега значи детериторијализацију.“ Видети у: Часлав Оцић, *Ка обали плови – стратеголошка разматрања*, Друштво за привредну историју, Београд, 2015, стр. 51.

„камена спотицања“¹⁸ и уништавањем „вируса“¹⁹ који се испречио униполарном господару на врхунцу моћи, већ „обуздавањем“ српског чиниоца који је перцепиран као вечита „руска предстража на Балкану“ и успостављањем вештачке равнотеже (не)моћи унутар „балканског геополитичког чвора“ као (у ствари, погрешне!) претпоставке регионалне стабилности. Самозаваравајућа је била помисао да ће атак на простор као „тврди“ чинилац српске моћи имати орочене и ограничене домете, тј. да ће се зауставити на смени једног режима другим и персоналним политичким променама, те да ће се окончати само губитком Републике Српске Крајине, или свођењем Републике Српске на 49% Босне и Херцеговине, или ампутацијом Косова и Метохије из састава Србије, или диригованим осамостаљењем Црне Горе, или... Напротив – ради се о свеобухватној и систематској деструкцији српског простора, која, у суштини, представља пример детериторијализације националног интереса као опомена другима. Иако се махом реализује утицајима споља – симбиозом интереса великих сила Запада и српских постјугословенских суседа – постмодерна специфичност јесте „противпросторно“ деловање изнутра. Несналажење, некомпетентност, нечињење или чињење супротно територијалном и геополитичком „српском становишту“²⁰ карактеристично је како за српске политичке институције и челнике, тако и за кохорте неотитоистичких припадника естаблишмента²¹. Посебан

18 Још 1879. године је Бизмарк овако дефинисао позицију тек осамостаљених Србије и Црне Горе наспрам експанзионистичких амбиција Беча. Видети у: Радослав Гађиновић, *Млада Босна*, Медија центар «Одбрана», Београд, 2014, стр. 113

19 Означавање Срба као „вируса“, кога би требало одстранити да не би и друге „заразио“ непослушношћу према „Империји“, само је један од многих дисквалификаторских ставова изречених на Западу после 1990-их година. О томе видети у: Зоран Петровић Пироћанац, *Избрисати српски вирус*, Југоисток, Београд, 1999.

20 Мило Ломпар, *Повратак српском становишту*, Catena Mundi, Београд, 2013. У овом делу аутор је пажњу углавном посветио национално деструктивној десрбизацији свега српског у области културе (апострофирајући прекрајање српског у србијанско), али тај процес има и посебно опасну територијалну, тј. геополитичку пројекцију.

21 З. Петровић Пироћанац указује на „номенклатурни континуитет“ у Србији и анализи тог феномена посветио је већи део своје научне монографије. Видети у: Зоран Петровић Пироћанац, *Nomenclatura Serbica 1982-2015*, Институт за политичке студије, Београд, 2015.

куриозитет јесте да „не постоји гаранција да ће владајућа елита увек препознати и заступати интерес који је управо интерес нације, јер је велика вероватноћа да ће се њена перцепција националног интереса разликовати од националног интереса како га схвата становништво“.²² У српском случају, одрођени и некритички прозападно настројени владајући кругови су, штавише, потпуно свесни, експлицитно признају и чак наглашавају да национални интерес, а нарочито његов територијални смисао, виде и реализују супротно од става осетне већине народа којим управљају, оправдавајући то потребом колективне „промене свести“ и самододељеном месијанском далековидошћу.

Литература

- Гађиновић, Радослав: *Млада Босна*, Медија центар „Одбрана“, Београд, 2014.
- Дугин, Александар: *Основи геополитике*, књига 2, Екопрес, Зрењанин, 2004.
- Jolić, Tvrtko, „Nacionalni interes i moral u međunarodnim odnosima“, *Politička misao*, Fakultet političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, vol. 50, №. 1/2013.
- Ломпар, Мило: *Повратак српском становништву*, Catena Mundi, Београд, 2013.
- Mackinder, Halford J.: *Democratic Ideals and Reality – A Study in the Politics of Reconstruction*, Constable and Company Ltd, London, 1919.
- Оцић, Часлав: *Ка обали плови – стратеголошка разматрања*, Друштво за привредну историју, Београд, 2015.
- Петровић Пироћанац, Зоран: *Избрисати српски вирус*, Југоисток, Београд, 1999.
- Петровић Пироћанац, Зоран: *Nomenclatura Serbica 1982-2015*, Институт за политичке студије, Београд, 2015.
- Степић, Миломир: *Косово и Метохија – политичко-*

22 Tvrtko Jolić, „Nacionalni interes i moral u međunarodnim odnosima“, *Politička misao*, Fakultet političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, vol. 50, №. 1/2013, str. 46.

- географске и геополитичке перспективе, Знамен, Београд, 1999.
- Степић, Миломир: *У вртлогу балканизације*, ЈП Службени лист СРЈ; Институт за геополитичке студије, Београд, 2001.
- Степић, Миломир, „Територијално и геополитичко у српском националном интересу“, *Национални интерес*, Институт за политичке студије, Београд, год. I, vol. 1, бр. 1/2005.
- Степић, Миломир; Вуковић, Небојша, „Поимање простора у времену геополитичке транзиције“, *Промена образаца мишљења* (приредио: Милош Кнежевић), Дом културе „Студентски град“, Београд, 2011.
- Степић, Миломир, „О српском геополитичком идентитету“, *Српска политичка мисао*, Институт за политичке студије, Београд, год. XIX, vol. 36, бр. 2/2012.
- Степић, Миломир, „Српски парадокс: национална дезинтеграција као услов супранационалне интеграције“, *(Дез)интеграција држава и идентитет* (Зоран Милошевић, Живојин Ђурић, ур.), Институт за политичке студије, Београд, 2014.
- Степић, Миломир, „Век расрбљивања Балкана – геополитички узроци и последице“, *Политичка ревија*, Институт за политичке студије, Београд, год. (XXVI) XIII, vol. 41, бр. 3/2014.
- Ћосић, Добрица: *Косово*, Новости, Београд, 2004.
- Цвијић, Јован, „Централна област и балканско територијално јегро“, *Говори и чланци*, Сабрана дела, књига 3 (том I), САНУ; НИРО Књижевне новине; Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 1987.
- НИН*, бр. 3200, Ringier Axel Springer, Београд, 26. април 2012.
- Печат*, бр. 398, ИП „Наш Печат“ а.д., Београд, 4.12.2015.
www.rts.rs/page/radio/ci/story/27/
Радио+Београд+1/2072887/Седмица.html

Milomir Stepić

SERBIAN EXAMPLE OF DETERRITORIALISATION IN
THE CONTEXT OF NATIONAL INTEREST

Resume

During a triumphant stage of unipolarism the negation of the importance of the space had been very distinct in the context of relativization of national interest. Neorealist approach overcame such stance, but the selectivity in understanding and realization of national interest, and of its territorial dimension in particular, became one of the key post-modernist rules. Practical implementation of this rule has become obvious in the case of deterritorialisation in the context of Serbian national interest. Former processes of fragmentation, compression and amputation of certain parts of Serbian lands from Titoist period have been continued in post-Yugoslav transition period in the form of expulsion of Serbs and destroying of the Republic of Srpska Krajina, territorial reduction of the Republika Srpska and the attempts to make it integrated into unitarian Bosnia and Herzegovian state, creation of so-called independent Kosovo state by its forceful secession, separation of Crna Gora (Montenegro) from Serbia, etc. The deterritorialisation of Serbia in the context of its national interest has been systematically conducted by Western powers by instrumentalization of expansionist ambitions of newly created Serbian neighbouring states. The involvement of these powerful states in this task in this matter has been only partially motivated by a general globalist strike on national and state identities and as a case of exemplary punishment of one „disruptive factor“ which had opposed the West at the period of the peak of the West’s power. A main motive for this process has been the „containment“ of the Serbian factor, because it has been perceived as a traditional ally of Russia in the Balkans, along with the motive of establishment of a forced and artificial balance of power (lessness) within „the Balkan geopolitical knot“. So far Serbian political nomenclature has not managed to efficiently

oppose this destructive process in question, considering the fact that it itself has been mainly pro-Western oriented and „without other alternatives“ dedicated to the process of Euro-Atlantic integrations, even though such stance stands in contrast with the main understanding of national interest of majority of people in Serbia.

Keywords: post-Yugoslav period, deterritorialisation, national interest, Serbian states, Balkans.

Овај рад је примљен 10. децембра 2015. године, а прихваћен за штампу на састанку Редакције 15. јануара 2016. године.